

Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995. Opracował Ludwik Grzebień SJ przy współpracy zespołu jezuitów. Wydawnictwo WAM, Kraków 1996, ss. XVI + 888.

W życiu cywilizowanych społeczności, encyklopedia odgrywa poważną rolę. Każda bowiem encyklopedia pełni funkcje niejako banku informacji; winna zatem informować czytelnika szybko, łatwo i bezbłędnie. Obok informacyjnej, każda encyklopedia spełnia też funkcję kształcącą, pobudza nowe, głębsze zainteresowania i stanowi zachętę do poszerzenia swej wiedzy o danym zagadnieniu. Z wielką więc radością należy odnotować fakt wydania przez Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego – „Encyklopedii Wiedzy o Jezuitach”. Uważam, że jest to swego rodzaju „wydarzenie” w dziejach polskiej kultury narodowej.

Przyznać trzeba, że encyklopedystyka polska odnosząca się do wiedzy o jezuitach, w szczególności polskich nie jest zbyt bogata. Prace takich autorów, jak J. Brown *Biblioteka pisarzy asystencji polskiej Towarzystwa Jezusowego powiększona dwoma dodatkami*, Poznań 1962), czy też C. S o m m e r v o g e l (*Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, t. I–X, Bruxelles, Paris 1890–1909; przedruk Heverle, Louvain 1960) są już dziś przestarzałe. Odnosi się to również do pięciotomowego dzieła Stanisława Załęskiego pt. *Jezuici w Polsce* (Lwów 1900–1906), które niewątpliwie posiada swą wartość historyczną. Z drugiej jednak strony wiadomo, że jezuici odegrali i nadal odgrywają znaczącą rolę w życiu Chrystusowego Kościoła, także gdy chodzi o Polakę. Nikt nie może zaprzeczyć ich poważnego wkładu w rozwój życia duchowo-religijnego, a także kulturalnego i społecznego. Toteż dobrze się stało, że zespół polskich jezuitów przygotował pod kierunkiem O. prof. Ludwika Grzebienia SJ tak poważne dzieło, które z pewnością na długo zapisze się w świadomości tych, którym droga jest polska kultura chrześcijańska.

Encyklopedia Wieczy o Jezuitach zamieszcza 7592 haseł; są to przede wszystkim biogramy jezuitów ziem „Polski i Litwy” z lat 1564 – 1995, a więc od czasu sprowadzenia do Braniewa przez bpa Stanisława Hozjusza do czasów nam współczesnych. Encyklopedia zawiera zatem biogramy także żyjących jezuitów, a także tych, którzy „opuścili zakon i odegrali większą rolę w różnych dziedzinach życia” (s. V). Końcowa część „Encyklopedii” zawiera *Wykaz jezuitów nie uwzględnionych w części zasadniczej* (s. 807–875). W wykazie tym mamy ok. 11 800 nazwisk nie uwzględnionych z uwagi na ograniczoną objętość dzieła. Przy nazwiskach tych podano daty urodzenia, wstąpienia do zakonu, śmierci lub opuszczenia zakonu. W części tej podano także wykaz skrótów łacińskich najczęściej występujących w źródłach jezuickich, zwłaszcza w rocznych katalogach, stosowanych przez jezuitów (s. 877–882), jak też mapy ilustrujące placówki jezuickie od XVI w. aż po nasze czasy.

Sam tytuł „Encyklopedii” mógłby sugerować, że zawiera ona przede wszystkim biogramy jezuitów. Niewątpliwie, biogramy te podkreślają wkład opisywanych osób w kulturę religijną, w zagadnienia filozoficzne i teologiczne oraz w realizację posłannictwa Kościoła, bądź też zakonu jezuitów; „Encyklopedia” ukazuje także

wkład tych osób w kulturę świecką. Jednakże „Encyklopedia Wiedzy o Jezuitach” zamieszcza również informacje o kolegiach jezuickich działających na ziemiach Polski i Litwy w omawianym okresie, klasztorach jezuickich i czasopiśmie wydawanych przez jezuitów. Są też i inne hasła łączące się w jakiś sposób z omawianą w „Encyklopedii” problematyką. Do takich należą m.in. hasła „Kaznodzieja”, „Kaznodziejstwo” (s. 275), „Kult świętych i ich relikwii” (s. 344–346), „Kultura” (s. 346), „Matematyka” (s. 411–412), „Polityka” (s. 523–524). Rzecz jasna, że w tych wszystkich dziedzinach odznaczyli się przedstawiciele tego zakonu, jednakże szkoda, że nie zostały uwzględnione takie hasła, jak np. „Kierownictwo duchowe”, czy też „Mistyka”, „Intronizacja Serca Jezusowego” i „Kult Serca Jezusowego”, w czym także jezuita mają wielkie zasługi.

Jest rzeczą oczywistą, że wszystkie hasła odznaczają się specyficznym, encyklopedycznym stylem. Tak powinno być we wszystkich encyklopediach, i tak jest w analizowanej „Encyklopedii”. Korzystanie z „Encyklopedii” ułatwia zamieszczony na początku wykaz skrótów (s. IX–XVI). Na uwagę zasługuje bibliografia przedmiotowa, która znajduje się po hasłach. Wartościowe są zwłaszcza informacje o źródłach archiwalnych odnoszące się do wielu osób zamieszczonych w „Encyklopedii”. Szkoda jednak, że bibliografia przedmiotowa w przypadku niektórych zasłużonych dla zakonu i Kościoła osób jest bardzo skromna, a przy tym już „przestarzała”. Mam tu na myśli choćby Kaspra Drużbickiego, wybitnego teologa i mistyka, którego bibliografia przedmiotowa kończy się na „Słowniku polakich teologów katolickich”, a więc na 1982 roku, podczas gdy są już nowsze opracowania. Podobnie należałoby powiedzieć o Janie Kwiatkiewicz, Mikołaju Łęczycykim, Stanisławie Fenickim, Tomasz Młodzianowskim, Janie Morawskim, Janie Chomętowskim, Jakubie Wujku i innych. Pomimo to, *Encyklopedia Wiedzy o Jezuitach* jest dziełem bardzo ambitnym i wartościowym.

W „Przedmowie” zaznaczono, że „Encyklopedia” ta jest przeznaczona głównie dla naukowców zainteresowanych sprawami zakonu, jego historią, zakresem działania i szczegółowymi zagadnieniami. Sądzę jednak, że wszyscy, którym droga jest polska i chrześcijańska kultura, winni z niej korzystać. „Encyklopedia” ta w jakiś sposób obrazuje wcielanie się chrześcijaństwa w kulturę polską zarówno przeszłą, jak i teraźniejszą. Świadczy ona dobitnie o tym, że nie ma chrześcijaństwa abstrakcyjnego, niezależnego od narodu i kraju, gdzie jest przepowiadane słowo Boże. Na potwierdzenie tego przedstawia ona obraz działalności zakonu na naszych ziemiach, noszący cechy charakterystyczne, zachowujący pewną ciągłość w ciągu całej historii. To uwzględnienie polskiej specyfiki kultury religijnej, jej twórców i wkładu w ogólne patrimonium narodu zasługuje na szczególne podkreślenie. Tak więc prezentowana tu „Encyklopedia Wiedzy o Jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995” stanowi poważny wkład do skarbcza kultury katolickiej i narodowej.

Ks. Jerzy Miśurek

Ks. Jerzy Miśurek – prof. dr hab., kierownik Katedry Historii Duchowości na Wydziale Teologicznym KUL.